СУДСКА ПРАКСА

UDK: 347.998:314.336.6-053.2
Biblid 1451-3188, 11 (2012)
Год XI, бр. 39–40, стр. 427–437
Изворни научни рад

Ана ЧОВИЋ[1]
Драган ЧОВИЋ[2]

ПРАКСА ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА У ОБЛАСТИ УСВОЈЕЊА ДЕЦЕ

ABSTRACT

Addressing the individual complaints to international bodies, participating in the protection of individual rights and, indirectly, the creation of law, given that the judgment passed by the European Court of Human Rights on the basis of individual complaints, are precedents that are binding on states. The procedures were conducted before the European Court of Human Rights concerning the protection of the rights of the child were numerous and the paper will provide an insight into the decision in the area of adoption of children.

Key words: Adoption, Rights of the Child, European Court of Human Rights, Protection of the Rights of the Child.

I) УВОД

Европска конвенција о људским правима прописује услове под којима се овлашћени субјекти могу обратити овом суду и захтевати покретање поступка за заштиту људских права. „Суд може узети предмет у поступак тек када се исцрпе сви унутрашњи правни лекови, у складу са општепризнатим начелима међународног права, и у року од шест месеци од дана када је поводом њега донета правоснажна пресуда” (члан 35). Представка не може

[1] Универзитет Унион – Никола Тесла у Београду.

[2] Универзитет Метрополитан у Београду.

бити суштински иста са представком коју је суд већ разматрао, потребно је да је држава против које се подноси представка ратификовала Конвенцију, а повреда треба да је наступила након ратификације и на територији државе потписнице. Конвенцијом о правима детета није предвиђен посебан систем подношења индивидуалних представки у случају да дете или његов законски заступник сматрају да је неко право прекршено. Тако изостаје могућност да се кроз систем петиција обезбеди ефикаснија заштита од оне која се постиже подношењем државних извештаја, а постојећи механизми, као што су они у оквиру Европске конвенције о људским правима, нису довољни јер обезбеђују правно и географски ограничену заштиту права детета. Европски суд за људска права се позива на одредбе Конвенције о правима детета и када се заштита права тражи преко уговора, као што су на пример Европска конвенција о људским правима или Пакт о грађанским и политичким правима. Из области усвојења биће изложене пресуде које се односе на истополне односе и усвојење, поштовање породичног живота и давање детета на усвајање, најбоље интересе детета и спајање породице и приступ информацијама које се тичу властитог порекла.

II) ИСТОПОЛНИ ОДНОСИ И УСВОЈЕЊЕ

У већини одлука које је суд донео у овој области, сматра се да дуготрајни хомосексуални односи нису обухваћени правом на поштовање породичног живота који је заштићен чланом 8 Европске конвенције о људским правима. Око овог питања не постоји консензус између држава чланица Савета Европе. У данашње време када су хомосексуални односи све чешће признати националним законодавствима, било у облику брака или регистрованог партнерства, појавиле су се судске одлуке које одступају од досадашње праксе. Стога, може се очекивати да ће у скоријој будућности и хомосексуални односи бити обухваћени правом на поштовање породичног живота.

Случај Ф. против Француске

Европски суд за људска права је, поступајући по представци господина Ф. против Француске, закључио да не постоји заједнички став држава чланица Савета Европе у погледу права хомосексуалаца да усвајају децу. Националне власти треба да процене локалне потребе, иако је хомосексуални однос увек у пракси Суда био заштићен позивањем на право на поштовање приватног живота или на забрану дискриминације. Овакав став Суда јесте у складу са чланом 21. Конвенције о правима детета којим се државе обавезују

да усвојење буде изведено у складу са најбољим интересом детета, уз сагласност надлежних власти и уз мере заштите детета. Услове и поступак заснивања усвојења одређују државе својим националним законодавством.

Случај Е. Б. против Француске

Европски суд за људска права је 22. јануара 2008. године у случају Е.Б. против Француске заузео супротан став у односу на став који је имао у случају Фрете против Француске. Госпођа Е.Б. је била васпитачица. Она је била лезбејка и живела је са женом од 1990. Желела је да усвоји дете и у фебруару 1998. године аплицирала да буде усвојитељка. Одбијена је због своје сексуалне оријентације. У јуну 2002. године, највиши административни суд у Француској потврдио је ту одлуку. Европски суд за људска права је у овом случају стао на становиште да француске власти ускраћивањем права хомосексуалцима, бисексуалцима и лезбејкама да усвоје децу, спроводе дискриминаторску праксу у односу на појединце, који такође имају право на поштовање њиховог приватног и породичног живота. Стога, суд је сматрао да су француске власти повредиле члан 8 и члан 14 Европске конвенције о људским правима, као и француски закон који прописује да поред парова и појединци могу аплицирати за усвојење деце. Наиме, француски закон није спомињао да је нужно да усвојено дете има и модел улоге супротног пола, а француски судови су чак наводили да подносилац има „несумњиве личне квалитете и подобност за одгајање деце“

Члан 8 гласи:

„Свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота, дома и преписке. Јавна власт се неће мешати у остваривање тог права, осим у складу са законом и ако је у демократском друштву нужно ради интереса државне сигурности, јавног реда и мира или добробити земље, те спречавања јавног нереда или злочина, ради заштите здравља, морала и слобода других.”

Члан 14 гласи:

„Уживање права и слобода које су признате у овој Конвенцији обезбедиће се без дискриминације по било ком основу, без обзира на пол, расу, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, национално или друштвено порекло, припадност националној мањини, имовину или другу околност.” Суд је приликом доношења одлуке узео у обзир више различитих аспеката, укључујући и чињеницу да је госпођа Е.Б. са својом партнерком имала стабилну везу.”

III) ОДНОС ИЗМЕЂУ УСВОЈИТЕЉА И УСВОЈЕНЕ ДЕЦЕ – ПОШТОВАЊЕ ПРИВАТНОГ ЖИВОТА

Случај Пини и Бертани против Румуније

Не постоји право на оснивање породице усвојењем или вештачком оплодњом, али једном када је дете усвојено или је рођено, породични живот ће бити створен. Стога, право на поштовање породичног живота обухвата и однос између усвојитеља/усвојиоца и усвојеног детета, чак и када усвојиоци нису живели са усвојеним дететом или кад са њим нису успоставили довољно блиске везе. У тим случајевима, правна чињеница повезана са претпостављеном намером усвојитеља/усвојиоца да деле свој живот са усвојеним дететом, ставља тај однос у подручје породичног живота у смислу члана 8.

Случај Wagner i J. M. W. L. против Луксембурга

У овом случају суд је сматрао да су власти, непризнавањем у потпуности ваљане одлуке страног суда о усвојењу у корист првог подносиоца захтева, који није био венчан, прекршиле члан 8, и да је то представљало дискриминацију. Суд је сматрао да су од те одлуке постојале *de facto* породичне везе између подносиоца захтева и детета, као и да непостојање одредаба које омогућавају невенчаној особи да потпуно усвоји дете, представља мешање у право на поштовање породичног живота.

IV) ДАВАЊЕ ДЕТЕТА НА УСВАЈАЊЕ

Случај Kearns против Француске

Ирска држављанка је у Француској родила ћерку из ванбрачне везе. Она је дала дете на усвајање, захтевајући да рођење детета остане тајна и да она не буде регистрована као мајка. Услови анонимне регистрације рођења детета били су јој објашњени током два интервјуа, које је имала са социјалном службом. Посебно је било наглашено да у периоду од два месеца, може променити одлуку. Пет месеци након порођаја, мајка је тражила да јој се дете врати. Њен захтев је одбијен, јер је суд сматрао да је у дететовом најбољем интересу да има стабилне емотивне односе унутар нове породице, те да је двомесечни период био довољан да мајка преиспита своју одлуку.

V) ОДНОС ИЗМЕЂУ РОДИТЕЉА И ДЕЦЕ ПОВЕРЕНЕ НА СОЦИЈАЛНО СТАРАЊЕ У ПОСТУПКУ УСВОЈЕЊА

Случај W. против Уједињеног Краљевства

У овом предмету, подносилац захтева је добровољно, у више наврата, поверавао сина на бригу и старање локалним властима, због немогућности да се он и супруга старају о њему. Власти су предузеле кораке за одузимање родитељских права над дететом и дете су дале на усвајање, а родитељи нису били укључени у поступак доношења одлуке. Суд је сматрао да биолошки родитељски однос није раскинут само због чињенице да је дете поверено на старање локалним властима. Из тога је следило, да је одлука локалних власти представљала мешање у право на поштовање породичног живота подносиоца захтева.

VI) ПОВЕРАВАЊЕ ДЕЦЕ НА СТАРАЊЕ И НАЈБОЉИ ИНТЕРЕСИ ДЕЦЕ (СПАЈАЊЕ ПОРОДИЦЕ)

Случај Ц. против Финске

Приликом одлучивања коме дете треба да буде додељено на старање, Суд придаје нарочити значај најбољим интересима детета. Међутим, у овом предмету Суд је сматрао да се жељама деце придао превелики значај, те да се радило о кршењу члана 8, јер су након смрти њихове мајке деца додељена њеној дугогодишњој партнерки, а не биолошком оцу.

Случај К.А. против Финске

Суд је заузео став да националне власти морају увек тежити да омогуће поновно спајање породице, чак и када је разлог за поверавање деце на старање било њихово склањање од сексуалног злостављања. У овом случају подносиоцу захтева и његовој супрузи одузето је троје деце због доказа о сексуалном злостављању деце. Суд је сматрао да надлежна социјална служба није предузела никакав озбиљнији напор да омогући евентуално поновно спајање породице и да је намера националних власти била да сведу контакте између родитеља и деце на минимум, чиме је повређен члан 8 Конвенције. Суд не каже да до спајања породице нужно мора доћи, већ да се морају предузети сви могући напори да се спајање омогући. Суд не сматра да је у интересу детета да се врати у породицу у којој је злостављано, али да би то било можда могуће уколико би родитељи

прошли неку врсту саветовања или неког другог третмана, чиме би се опасност од поновног злостављања свела на минимум.

Случај С. против Шведске

У неким случајевима мајка и дете могу живети са мушкарцем који није отац детета, или отац и дете могу живети са женом која није мајка детета и тај мушкарац или жена могу желети да усвоје дете. У тим случајевима се узима у обзир интерес биолошког родитеља коме није додељено старатељство и његов интерес се одмерава у односу на најбоље интересе детета. Уколико родитељ коме није додељено старатељство редовно одржава контакте са дететом, усвојење неће бити у најбољем интересу детета. Али уколико биолошки родитељ не одржава редовно контакт са дететом, усвојење може бити у најбољем интересу детета и тада претеже над правима биолошког родитеља. У овом случају подносилац захтева је тврдио да је одлуком којом је очуху његовог детета дозвољено усвојење, држава прекршила његова права из члана 8. Међутим, дете је пре доношења одлуке о усвојењу шест година живело са усвојитељем, а за то време посете подносиоца захтева детету биле су изузетно ретке. Суд је сматрао да је усвојење у овом случају у најбољем интересу детета.

VII) ПРОЦЕДУРАЛНИ ЗАХТЕВИ КОЈИ СЕ ТИЧУ БРИГЕ, СТАРАЊА И ПРИСТУПА ДЕЦИ

Постоје случајеви у којима доношење одлуке о поновном спајању детета са родитељима није у најбољем интересу детета. Врло је важно испоштовати све процедуралне захтеве, посебно ако се има у виду неопозива природа одлуке да се дете да на усвајање. Такве одлуке не смеју бити, нити изгледати, произвољне. Родитељима се мора омогућити да присуствују релевантним саслушањима, да имају приступ релевантним документима и да могу да подносе поднеске.

Случај П., Ц. и С. против Уједињеног Краљевства

Подноситељка захтева родила је девојчицу која јој је одузета и дата на старање, из разлога што је пре тога била осуђена за повређивање једног свог детета. Подноситељима захтева био је ограничен приступ ћерки и она је касније дата на усвајање. Суд је утврдио да су родитељи пре рођења детета били укључени у све поступке и да су знали да постоји могућност да им дете после рођења буде одузето. Међутим, суд је сматрао да су

родитељима била ускраћена процедурална права када је њихово дете дато на усвајање. Суд је нагласио, да није постојало правно заступање подносиоца захтева током поступка у коме је донета одлука о почетку поступка усвојења, као и да између та два поступка није постојао никакав временски размак, због чега су они били лишени могућности да буду правично саслушани пред судом. Због тога су били онемогућени да учествују у поступку доношења одлуке у оној мери у којој би им била осигурана заштита интереса према члану 8. Конвенције.

Случај McMichael против Уједињеног Краљевства

У овом случају су подносиоци захтева присуствовали низу саслушања пред локалним властима, на којима је наложено предузимање обавезних мера заштите њиховог детета. Њима је забрањен приступ детету. Међутим, домаћим властима предочени су неки документи којима подносиоци захтева нису имали приступ. Документи су обухватали и извештај социјалног радника у коме је препоручено да им се дете не поверава. Суд је сматрао да домаћи поступак није омогућио потребну заштиту њихових интереса загарантованих чланом 8. Конвенције.

Случај К. против Ирске

Мајка је дете након рођења дала тајно на усвајање, без знања оца. Законом о усвајању из 1952. године било је предвиђено да је за усвојење потребна сагласност мајке или старатеља детета. У случају невенчаног оца, није постојало аутоматско признавање, јер је суд детету именовао старатеља (одељак 11. Закона о положају деце из 1987. године). Након што је отац поднео захтев за старатељство над дететом, Окружни суд је 29. маја 1989. године именовао оца за старатеља. На ову одлуку су се мајка и будући усвојитељи жалили Вишем суду, који је потврдио одлуку Окружног суда. Предмет је предат Врховном суду који је сматрао да је Виши суд погрешио, јер је према Закону о старатељству из 1964. године, главна брига суда добробит детета, а крвна веза је само један од многобројних фактора који се узимају у обзир.Предмет је затим враћен Вишем суду који је усвојио жалбе мајке и усвојитеља и након тога донео одлуку о усвојењу.Подносилац представке се на основу члана 8. Европске конвенције, жалио да је повређено његово право у погледу постојања породичног живота, јер је његово дете дато на усвајање без његове сагласности и знања. Он је истицао да му је национално право ускратило могућност да буде постављен за

старатеља детету. Суд је сматрао да је овакав поступак мајке представљао мешање у право на породични живот подносиоца захтева, јер је угрозио правилан развој односа подносиоца захтева са дететом, који је уједно стављен у врло неповољан положај у свом надметању за старатељство над дететом са будућим усвојиоцима. Појам „породица" не односи се само на однос заснован на брачној заједници, већ обухвата и друге породичне везе, када особе живе ван брака. Како су подносилац представке и мајка живели заједно две године и планирано добили дете, то значи да је постојала веза која је тежила брачном животу. Такође, није истакнут ниједан релевантан разлог за добробит детета, који би оправдао доношење такве одлуке. Поступак за усвојење детета мора пружити могућност да се размотре и ставови оца детета. Суд је утврдио кршење члана 8. Конвенције. Европски суд је подносиоцу представке досудио 2.000 фунти на име материјалне и 10.000 фунти на име нематеријалне штете, као и трошкове поступка.

Случај К. и Т. против Финске

Подноситељка захтева имала је дугогодишњу менталну болест и након рођења детета оно јој је одузето. Једно од њене старије деце јој је такође одузето и смештено у дечји дом. Суд је сматрао да су ове мере предузете на арбитреран начин, а да разлози који мере поткрепљују нису оправдани. Поред тога, подносиоци захтева нису били унапред обавештени о одлукама управних тела, па стога нису били на одговарајући начин укључени у поступак доношења одлуке. Када детету прети одређена опасност од родитеља, може бити и препоручљиво не укључивати родитеље у поступак, док се не предузму неопходне мере заштите детета. У овом случају, морају постојати докази који оправдавају изненадно одвајање детета од родитеља, без претходних контаката или консултација.

VIII) ПОШТОВАЊЕ ПРИВАТНОГ ЖИВОТА И ИДЕНТИТЕТА: ПРИСТУП ИНФОРМАЦИЈАМА КОЈЕ СЕ ТИЧУ ВЛАСТИТОГ ПОРЕКЛА

Случај Гаскин против Уједињеног Краљевства

Подносилац захтева је као беба био поверен установи социјалног старања. Као одрасла особа тражио је приступ информацијама о својим раним годинама проведеним у установи и целом спису који се односио на њега. Захтев је био одбијен. Суд је сматрао да је спис садржао информације

које се тичу личних аспеката детињства подносиоца захтева, његовог развоја и породичне историје, и да због тога може представљати главне изворе информација о његовој прошлости. Због тога је онемогућавање приступа овим информацијама поставило питање повреде члана 8. Конвенције. Поставило се питање да ли је мешање у права Гаскина, ради заштите права других, нужно и сразмерно. Политика Уједињеног Краљевства је била, да се тражи пристанак свих заинтересованих лица, пре него што се спис у оваквим ситуацијама изда. То је значило да особе укључене у спис могу одбити да дају свој пристанак, односно да се може догодити да оне више нису у могућности да пристанак дају. У тим ситуацијама информације неће бити дате на увид. Суд је сматрао да је мешање у приватни живот подносиоца захтева несразмерно и да је у случајевима тако спорних одлука, неопходно спровести додатне поступке, како би се одлучило да ли такве информације треба да буду доступне. Приступ Суда био је процедуралан.

Случај О. против Француске

Француски грађански законик дозвољавао је да трудна жена оде у болницу, роди дете и остави га. Све што треба да учини жена, јесте да се зове Х. Ове одредбе су прихваћене као разумно мешање у идентитет и право на приватни живот, иако тајно рођене бебе никада не могу да сазнају своје биолошко порекло. Суд је потврдио да члан 8. Конвенције штити право на развој личности, а да су за лични развој неопходни и детаљи о идентитету особе као људског бића, што укључује информације о идентитету родитеља. Рођење и околности у којима је дете рођено представљају део дететовог, а касније и одраслог приватног живота. Приликом одлучивања, већина у Суду заузела је врло прагматичан став у погледу нужности и разумности мешања у приватан живот. Сматрали су да су сви укључени у овај поступак имали право на приватни живот, укључујући и сву другу децу биолошких родитеља подносиоца захтева. Суд је сматрао да сва та права морају бити уравнотежена. За суд су били одлучујући интереси мајке која је родила „задржавајући анонимност како би заштитила своје здравље рађајући у прикладним медицинским условима". Постоји општи интерес за заштиту здравља детета и мајке, која је родила да би се избегло напуштање, чедоморство или прибегавање илегалним побачајима.

IX) ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Од 3. априла 2004. године када је Република Србија преузела на себе дужност поштовања обавеза из Европске конвенције о људским правима и

основним слободама, па до краја јануара 2008. године, Европски суд за људска права је у 16 случајева донео пресуде против Републике Србије. Највећи број њих односи се на кршење права на правично суђење због дужине трајања поступка и неизвршавања правоснажних пресуда домаћих судова, две пресуде су донете због повреде права на слободу изражавања, а само је једна из области породичних односа (приступ и одржавање контакта са дететом) – случај В.А.М. Према најновијем извештају Европског суда за људска права, број представки против Србије се увећао за око 2.000 у односу на 2011. годину, па се Србија тренутно налази на шестој позицији у Европи, а процентуално у односу на број становника заузима прву позицију. Крајем 2011. године регистровано је 6.750 представки пред Судом против Србије, што чини 4,5% од укупног броја представки пред Судом. Европски суд за људска права својим одлукама посредно креира право и поставља смернице, у ком правцу национална законодавства треба да се крећу. Значај његових одлука и њихов утицај, посебно се огледају у чињеници да је неусклађеност Европске конвенције о усвојењу деце из 1967. године са праксом Европског суда, представљала један од основних разлога за усвајање Ревидиране европске конвенције 2008. године. Ово је посебно видљиво у области усвојења деце од стране истополних парова, у којој су одлуке Суда имале значајну улогу.

X) ИЗВОРИ

- Вучковић Шаховић, Н., *Права детета и међународно право*, Југословенски центар за права детета, Београд, 2000.
- Европска конвенција о људским правима, Савет Европе 1950. године, *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 9/03.
- Internet, http://www.zastupnik.mpravde.gov.rs/lt/news/vesti/na-kraju-2011.-godine-evidentiarno-je-6750-predstavki-pred-evropskim-sudom-za-ljudska-prava-protiv-republike-srbije.html.
- Конвенција о правима детета, УН, 1989. године, *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 15/1990 и *Службени лист СРЈ*, бр. 4/96 и 2/97.
- Конвенција о усвојењу деце, Стразбур, Савет Европе, 1967.
- *Одлуке и пресуде Европског суда за људска права донете у односу на Републику Србију за период март 2004 – март 2008*, Служба за људска и мањинска права Владе Републике Србије, Савет Европе, 2008.
- Ревидирана европска конвенција о усвојењу деце, Стразбур, Савет Европе, 2008.

• Case of P, C and S v. UK, No. 56547/ 00 од 16.07.2002.
• Case of C. v. Finland, No. 18249/02 од 09.05.2006.
• Case of E. B. v. France, No. 43546/02 од 22.01. 2008.
• Case of Frette v. France, No. 36515/97 од 26.02.2002.
• Case of Gaskin v. UK, No. 10454/ 83од 07.07.1989.
• Case of K and T v. Finland, No. 25702/ 94 од 27.04.2000.
• Case of K. A.v. Finland, No. 27751/ 95 од 14.01.2003.
• Case of K. v. Ireland, No. 16969/ 90 од 26.05.1994.
• Case of Kearns v. France, No. 35991/04 од 10.01.2008.
• Case of Odievre v. France, No. 42326/98 од 13.02.2003.
• Case of Pini and Bertani v. Romania, No. 78030/01 од 22.06.2004.
• Case of S. v. Sweden, No. 24484/ 97 од 28.10.1998.
• Case of W. v. United Kingdom, No. 10 EHRR 29 од 1987.
• Case of Wagner and J.M.W.L. v. Luxembourg, No. 76240/01 од 28.06.2007.
• Case of McMichael v. UK, No. 16424/90 од 24.02.1995.